

DUNAKESZI TÖRTÉNETE I.
A kezdetektől 1910-ig

DUNAKESZI TÖRTÉNETE I.

A kezdetektől 1910-ig

Főszerkesztő: Kerekes Dóra

Dunakeszi
Dunakeszi Város Önkormányzata
2017.

A szerkesztésben részt vállaltak: Hála József és Máté György
Közreműködtek: Csonka Mária, Szakáll Lászlóné és Lőrincz Róbert

HU ISBN 978-615-80823-1-0

Az 1526 és 1711 között fejezetet Tringli István lektorálta.
Az 1711 és 1850 közötti fejezetet Soós István lektorálta.

A kiadásért felel: Dunakeszi Város Önkormányzata
Borítóterv: Másmédia és Marketing Kft.
Tördelte: Herczeg Csilla / NetOffice Plusz Kft.
Nyomta a Szalprint Kft.

Tartalomjegyzék

Dunakeszi és környezetének természeti viszonyai (Thamóné Bozsó Edit)	11
Általános jellemzők	11
Földtani felépítés és fejlődéstörténet	14
Hasznosítható ásványi nyersanyagok	34
Természet- és környezetvédelmi helyzet	37
Dunakeszi területének őstörténete	47
Újkőkorszak (Horváth László András)	47
Rézkor	50
<i>Rézkori lelőhelyek Dunakeszin (Horváth László András)</i>	50
<i>Késő rézkori maradványok Dunakeszin (Kővári Klára)</i>	52
Bronzkor	59
<i>Korai bronzkor (Endrődi Anna)</i>	59
<i>Középső bronzkor (Kővári Klára)</i>	62
<i>Késő bronzkor (Szilas Gábor)</i>	67
A dunakeszi térség az ókorban	83
A kelták emlékei (Horváth M. Attila)	83
Dunakeszi a római császárok idején (Kulcsár Valéria-Korom Anita)	87
Rómaiak Dunakeszin (Mráv Zsolt)	100
Dunakeszi története a honfoglalástól a középkor végéig (Haraszti Szabó Péter)	121
Dunakeszi térsége a honfoglalás idején	122
Dunakeszi és birtokosai a középkorban	131
Alag falu és birtokosai a középkorban	140
Keszi és Alag falvak gazdasági jelentősége és lakosa	147
Dunakeszi története 1526 és 1711 között (Kerekes Dóra)	155
Dunakeszi az Oszmán Birodalomban	156
Dunakeszi és környékének magyar birtokosai a kora újkorban	170
A megyei birtokrendszer a 16. században	170
Dunakeszi és birtokosai a 17. században	173
Igazgatás	180
Dunakeszi 1686 és 1703 között	201
Dunakeszi a Rákóczi-szabadságharc idején (1703–1711)	206
Dunakeszi története 1711–1849 (Szádóczki Bálint)	211
Dunakeszi birtokosai és társadalma (1711–1747)	211
Dunakeszi és Alag a Grassalkovich-uradalomban	220
Népesedés és társadalmi tagolódás	235
Dunakeszi közigazgatása a 18. században és a 19. század első felében	249

Egyházi viszonyok	255
A reformkori Dunakeszi	271
Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc	276
Dunakeszi története 1850 és 1910 között	285
Bevezetés (Kerekes Dóra)	285
Dunakeszi és Alag 1850 és 1910 között (Kerekes Dóra)	289
Alag és a Magyar Lovaregylet.....	294
<i>Bevezetés (Száráz György)</i>	294
<i>Az első alagi versenyek (Száráz György)</i>	297
<i>A millenniumi versenytér megnyitása (Száráz György)</i>	301
<i>Alag kiépülése (Száráz György)</i>	303
<i>Angol kolónia Alagon (Hesp József)</i>	309
<i>Irodalmárok, művészek, tudósok Alagról (Száráz György)</i>	314
Dunakeszi közigazgatása (1850-1910) (Lőrincz Róbert).....	316
Dunakeszi és Alag gazdaság- és társadalomtörténete	338
<i>Dunakeszi és Alag demográfiája és társadalmi tagozódása (1850–1910)</i> <i>(Bisztrai Tibor)</i>	338
<i>Paradicsomtermesztés Dunakeszin (Hála József)</i>	345
Dunakeszi és Alag egyházi élete 1850 és 1910 között	351
<i>Révész István tevékenysége (Kollár Albin)</i>	351
<i>A lovaregyleti kápolna Alagon (Száráz György)</i>	354
Művelődés és oktatás 1712–1910 (Kollár Albin).....	357
Dunakeszi és Alag néprajza (Csukovits Anita).....	369
Bevezetés	369
A település társadalma	371
Hagyományos gazdálkodás	374
Népi építészet és lakáskultúra	378
Népi táplálkozás.....	385
A mindennapi élet	390
A hagyományos viselet.....	393
A jeles napokhoz kapcsolódó szokások és hiedelmek.....	404
Az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó szokások és hiedelmek	418
Temetkezési szokások.....	432
Néphit – A népi gyógyászat emlékei	435
A népi vallásosság emlékei	438
Irodalomjegyzék	445
Ábrák jegyzéke	483
Mutató.....	492
Szerzőink.....	525

Holitscher 1822-ben született Budán, és 1904. október 3-án hunyt el, Budapesten.³⁸ Gyártulajdonos édesapja kereskedői pályára szánta a fiát, ezért Bécsbe küldte tanulni. Kereskedelmi iskolában tanult, majd egy bécsi kereskedőháznál gyakornokként tevékenykedett. 1842-től apja vállalatánál, a Holitscher selyem- és szalagáru-gyárában (Bp., Deák Ferenc utca 19.)³⁹ dolgozott, amelyet később önállóan vezetett. 1869. februárban a Budapest, Zrínyi utca 17. sz. alatt lakó⁴⁰ Holitscher elnökletével alakult meg a Pest–Bécsi Teher-gőzhajózási Társaság, amelynek telephelye az Alsó Duna-parton volt, a Heinrich-féle házban. Igazgatója Boskowitz Zsigmond volt. Négy hajója közül három (Pest, Wien, Ruston) az újpesti hajógyárban épült, és itt készült még a társaság számára 20 teljesen egyforma, valamint két nagyobb uszály is. A társaság 1871. január elején fegyvercsempészési botrányba keveredett, majd ezt követően az Egyesült Gőzhajózási Társaságba olvadt.⁴¹ Holitscher a botrányt követően vette meg az új birtokot, amikor meggyengült az egészsége is. Ide költözött, mezei gazdálkodással és irodalommal foglalkozott. A teleket budapesti házában töltötte. Számos magyarországi és külföldi gazdasági szaklapban írt, tárcákat készített a *Pester Lloyd* számára is. Emellett írt verset, drámát is, *Hóbortos Márta* című, egyfelvonásos színművét 1901. január 12-én a Vígszínház bemutatta, Jászai Mari is játszott a darabban.⁴²

Alag és a Magyar Lovaregylet

Bevezetés

II. Károly angol király uralkodása (1660–1685) idején alakult ki a lóverseny kezdetleges formája, majd az 1700-as évek végére a lóversenyek szabályrendszere is. Az első meetinget (= rendezvényt) 1713-ban, az angliai Ascotban, a királyi birtokon futották. 1750-ben megalakult az angol *Jockey Club* Newmarketben, amely a lóversenyzés legmagasabb irányító szerve lett. Majd kiírták az úgynevezett klasszikus versenyeket, mint pl. 1776-ban a Doncaster St.-Lagert és 1780-ban az első Espom Derbyt. Azt, hogy mely lovakat próbálták ki, az 1793-ban kiadott *General Stud Book*ban jegyzeték fel. Minden olyan ló futhatott a hivatalos versenyeken, amelynek származása az e könyvben szereplő ősökre visszavezethető volt. Az első *Stud Book*ban szereplő lovak utódait nevezzük *angol te-livéreknek*.

³⁸ SCHÖPFLIN, 1931. II. 259.

³⁹ JANSZKY, 1896–1897. 309.

⁴⁰ BFL VII.176.a. – 1922 – 1503 A jogszolgáltatás területi szervei. Stamberger Ferenc közjegyző iratai. Okiratok.

⁴¹ HORVÁTH, 2004a

⁴² SCHÖPFLIN, 1931. II. 259.

A magyar lóversenyzés angol minta alapján szerveződött: Széchenyi István gróf sokat tett a magyar lóversenyzés létrejöttéért is. Fiatalkori angliai útjain barátjával, báró Wesselényi Miklóssal, több angliai lóversenyen és a newmarketi árverésen járva, vásároltak versenylovakat. Felismerve a lóversenyzés fontos sportbéli és gazdasági szerepét, már 1827. június 6-án megrendezték az első hivatalos lóversenyt Pesten. Ami megelőzte a Lánchíd felépítését és a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását is. Ebben a korszakban elsősorban angol trénerek és zsokek révén működött a magyarországi lóspport, de a kezdetektől jelen voltak a kiváló magyar szakemberek is.

Az 1848-as szabadságharc idején a lóverseny visszaesett, sőt, két évre meg is szűnt, majd a kiegyezés éveiben új lendületet kapott, a millenniumi évekre virágzásnak indult. Több mint 50 pályán, 1200 lóval, 1300 futamot rendeztek, ami a lósportot – különösen a totalizátor (egyfajta totójáték, amely a kispénzű embereknek is lehetőséget adott a fogadásra) 1871. évi létrehozását követően – komoly gazdasági tényezővé tette. Széchenyi István 1828-ban kiadott *Lovakrul* című könyvében meghatározott egy programot (*Mit kellene tehát velünk tenni*), amelynek mentén a lóverseny magyarországi működését elképzelte. E fontos programpontok közül a harmadik így szól: „*Állandós Készítő Intézetek*”, azaz olyan tréningközpontok, amelyek lehetővé teszik a lovak versenyre való felkészítését.⁴³

Már több mint ötven éve zajlott a magyar lóversenyzés, de még nem volt magyar tréningközpontja. A tulajdonosok jellemzően Angliába vittek lovaikat tréningre, ami igen költséges megoldás volt. Itthon a versenylovak felkészítése jó körülmények között csak a kiegyezés utáni években volt lehetséges, de ezek még kezdetleges, nem kellő színvonalú tréningtelepek voltak. Káposztásmegyeren, Gödön voltak az első tréninglehetőségek, és gróf Esterházy Miklós birtokán, Tatán, ahol versenypálya is volt.

A lósport egyik fontos szervezete, az előbb gróf Károlyi Gyula, majd gróf Batthyány Elemér vezetése alatt álló Magyar Lovaregylet 1889-ben vásárolt meg Holitscher Fülöptől 300.000 forintos vételáron egy 1200 öl nagyságú területet Alagon. Mindkét elnök szorgalmazta az alagi birtok megvételét egy tréningtelep létrehozására.⁴⁴ Az 1890. június 23-ai lovaregyleti közgyűlés még Károlyi Gyula elnökletével történt, ahol elhangzottak azok az érvek, amelyekkel a területet megvételét szorgalmazták. A közgyűlés úgy döntött, hogy megvásárolja Alag pusztát. A november 28-ai lovaregyleti jegyzőkönyv szerint akkor döntöttek Alag megvételéről, ahol kiépítették a versenypályát és a hozzá tartozó épületegyüttestet. Az első versenyt 1891-ben rendezték meg.⁴⁵ A Széchenyi István

⁴³ SZÉCHENYI, 1828. 94.

⁴⁴ Megjegyzendő, hogy Széchenyi az 1820-as évek elején, amikor barátaival lóra ülvé bejárták Pest környékét, hogy lóversenytérre alkalmas területet keressenek, kilogolt Palotától északra a váci kapun, és felfedezett egy versenypályára alkalmas területet, Alag-pusztát.

⁴⁵ KASZÁS, 2016. 2.

tevékenysége nyomán fellendülő magyar lósporthoz ettől kezdve egyik centruma lett Alag, amely tréningközpontként és versenyhelyszínként is jelentősnek mondható. A Lovaregylet megjelenése és tevékenysége a településre is hatással volt, új létesítmények épültek, jelentősen bővült a lakossága, infrastrukturális fejlődése pedig káprázatosnak mondható. Ebben az időszakban vasútállomás, csendőrség, iskola, községháza épül Alagon, számos villát, és ennek megfelelően nagyszámú cselédlakást építenek a községben.⁴⁶

2. kép: Gróf Batthyány Elemér

lett, sőt, a későbbi években, amikor Angliában futtatott versenylovakat, a nagy szaktekintélyű sportembert az angol Jockey Club is felvette tagjai közé. Ez azért volt megtisztelő számára, mert e klubnak igen ritkán volt idegen országbeli tagja. Ekkor az angolok már ismertek korábbról egy Batthyányt, Batthyány Gusztávot, aki Angliában élt és futtatott, 1875-ben pedig Galopin nevű lovával megnyerte az Epsom Derbyt. 1849-ben, amikor gróf Batthyány Elemér apját, gróf Batthyány Lajost, az első magyar legitim miniszterelnököt kivégezték, édesanyja, Zichy Antónia akaratára megfogadta, hogy semmi olyat nem cselekszik, ami a Habsburgokhoz kötné. Így örökre a lóverseny mellett maradt.

A Magyar Lovaregylet elnöki székébe ülve, ami egybeesik az alagi birtokvéttel, a következő húsz évben az ő irányításával épült fel Alag és lett nemcsak Magyarország, hanem Európa egyik legfejlettebb tréningközpontja is. A newmarketi mintára felépített lovas centrum a mai napig a lóversenyzés központi helye.

A település fejlődését tehát nagymértékben meghatározta a Magyar Lovaregylet jelenléte, ezen belül is gróf Batthyány Elemér (1847–1932), az egylet tizedik elnökének áldozatos szerepvállalása, aki tizenhat éven át töltötte be a posztot, majd ezután – mint örökös igazgatósági tag – fontos szerepet töltött be a magyar lóversenyzés irányításában. A hazai futtatás egy kiváló tehetségű sportembert kapott Batthyány személyében, aki gyermekkorától a lóversenyzésnek szentelte életét. A Batthyány családban kiváló tehetségű férfiak voltak, akik az élet számos területén adtak a nemzetnek tudóst, főpapot, művészt. Gróf Batthyány Elemér fiatalon a Magyar Lovaregylet tagja

⁴⁶ KASZÁS, 2016. 3.

Gróf Batthyány Elemér 1932-ben bekövetkezett halála után évenként emlékversenyen futottak (és futnak) a lovak a tiszteletére. Alagon utcát nevezeték el róla, amelyet néhány évtizedre megváltoztattak, de 1989 után ismét visszakapta eredeti nevét. A Kápolna utca–Nándori utca sarkán gróf Batthyány Elemér mellszobrát, ifj. Vastagh György szobrászművész alkotását, 1942-ben állították fel, amelynek posztamentére a következő verset vésték:

*„Hajdan hős eleink
paripákkal jöttek e honba,
és velük, szent öröke
által nyert diadalt.
Míg dobogó ütemű pata
törtet a célba,
Éltet adó szeretet hirdeti,
s őrzi e gyep...”*

A háború után a szobor eltűnt, de szerencsére egy lelkes alagi zsákba tette, és a magtár padlásán elrejtette. Majd az 1980-as években a már idős lovászember mindezt elmondta a pálya akkori igazgatójának, dr. Fehér Dezsőnek, akinek közreműködésével a szobrot ismét felállították, a pesti pálya ringje mellett. 2002-ben, amikor a pesti pályát újjáépítették, visszahozták Alagra és a helyi szobrászművész, Lengyel István által megtervezett környezetében gróf Batthyány Elemér szobra a Nándori utca–Fóti út sarkára került, ahol ma is látható.

Batthyány Elemér halála után – és a gazdasági válság miatt is – a lóverseny visszaesett, és az utána következő lovaregyleti elnökök sűrűn váltogatták egymást. Az alagi derbi idején herceg Odescalchi Béla (1890–1954) lett a lovaregylet elnöke, aki a Csomádi utca–Királyhágó utca sarkán lakott. A tornyos kúria a mai napig látható a Kossuth Lajos utca–Királyhágó utca sarkán. Odescalchi még egyszer, 1928-tól 1932-ig volt a lovaregylet élén, majd e sort gróf Erdődy Rudolf zárta, aki a lovaregylet 1950-es évi feloszlásáig töltötte be ezt a pozíciót.

Az első alagi versenyek

Az 1880-as években a magyar lóversenyzés Pesten, a ligeti pályán zajlott, a mai Népstadion és a Városliget találkozásánál. E pálya már megnyitáskor magában hordozott néhány olyan szakmai hibát, amelyek miatt a lovaregylet folyton kereste egy új pálya megnyitásának lehetőségét. Érv volt emellett az is, hogy a bérleti viszony bármikor felmondható volt a főváros részéről. E tények ismeretében saját birtokot kerestek, majd találtak Alagon. Az új versenypálya kiépítése kapcsán, a tervezetben olyan megoldások is szerepeltek, hogy a fővárostól az Andrássy út folytatásaként egy sugárutat építenek Alagig, amely még a troliközlekedést is számba vette, amivel a közönség utaztatását tervezték megoldani, de

szállodák építése is szerepelt benne. Ezek mintája a bécsi Práterben lévő freudenauai pálya volt.

A 2800 magyar holdnyi, a Dunakeszi–Fót–Palota által határolt kopár területen mindössze az alagi-majori román kori templomrom, valamint néhány lakás és istálló állt. Három dűlőre (Alagi-dűlő, Dunakeszi-dűlő, Réti-dűlő) és a Nándori-majorra osztották fel a homoksivatagot. Az alagi birtok közepén elterülő 477 kataszteri hold nagyságú szántóföld lett a Nándori-major területe. A telep kiépítését angol szakmérnökök közreműködésével végezték.⁴⁷ Az építkezések nyomán a puszta kultúrtájja változott: a homok megkötésére fenyveseket telepítettek, a gyepesítéshez Angliából hozattak vetőmagot. A Duna parton saját vízműtelep létesült, amely egyenesen a pályákhoz vezette a vizet és kizárólag azok öntözését és az istállók vízellátására biztosította. A lakosság számára vízvezetékot csak külön kérésre kötöttek be. A Fót felé eső (keleti-déli) területen a telepet kiszolgáló majorság épült ki, így a létesítmény a második világháborúig önellátó volt. A Dunakeszi községhez közel eső (nyugati) területeket csak pár évvel később kezdték beépíteni lakó funkciójú szociális létesítményekkel. A két említett terület között helyezkedett el a tulajdonképpeni tréningtelep és a hozzá tartozó pályarendszer. Itt sorakoztak a versenystállók és a trénerlakások. Az épületeket angol mintára a Lovaregylet építette, az ideköltöző idomárok bérelték azokat és az egylet által fenntartott terület használatáért pályabérleti díjat fizettek.⁴⁸

Az alagi versenyeket két nagy csoportra oszthatjuk: egy részüket professzionális lovasok számára írták ki (ők a zsokéék, akik főfoglalkozásként űzték a sportot), más részüket azonban olyan úriemberek számára, akik csak kedvtelésből lovagoltak. Az angol szakkifejezés rájuk a *gentleman rider*, amelynek tükörfordításából született a magyar kifejezés: úrlovas. Utóbbiak számára is rendeztek tehát versenyeket Alagon, akik részben az arisztokrata ifjak soraiból, illetve részben a tehetséges – alapvetően lovassági – katonatisztek közül kerültek ki.⁴⁹

A pálya a vasútra merőlegesen Fót irányába terült el, a mai repülőtéri épületek helyén. A pályát – a Magyar Lovaregylet hathatós támogatásával – az Úrlovasok Szövetkezete vette használatba, és itt rendezte meg az első alagi lóversenyt 1891. április 12-én, vasárnap. Délután a Pestről vonattal érkező közönség a mély homokban igen hosszú sétával érte el a fából ácsolt tribünöket. Az első futamot, az 1600 méteres versenyt, Darázs nevű lóval Chernel Viktor nyerte.⁵⁰ A nyitónapon hat futam volt, a fő futamot, az Alagi Díjat, a 4000 méteres gátversenyt a négyéves kancsa, Csicsóné, nyergében gróf Stahrenberggel nyerte. A pesti közönségnek

⁴⁷ LÉVAI, 2010. 18.

⁴⁸ CSOMA, 2009a 13.

⁴⁹ Az Úrlovasok Szövetkezete 1890. február 3-án, a kaposvári megyeháza dísztermében alakult meg, a magyar úrlovas sport támogatásának céljával. Elnöke Jankovich-Besán Gyula lett. CSOMA, 2009b 13.

⁵⁰ *Vadász és Verseny*, 1891. április 16. 146.

tetszett az alagi kirándulás, de nem tetszett a mély homok. Ennek ellenére megígérték, hogy a következő, őszi úrlovas versenyekre újból Alagra jönnek. Az első versenyekről beszámoló *Kincsem Közlöny* azt írta, hogy Alagot már a természet is versenytérré predesztinálta, valamint, hogy szebb, tetszetősebb versenypályája az egész Monarchiának nincs.

Eredetileg négy gyakorlópályát terveztek, de a megvalósításuk elmaradt. 1892-ben viszont megépült az 1000 főt befogadó tribün, amely nyolc méter magas volt, és a Jakabfy és Szabó budapesti építészeti iroda tervezte. Ezt követően már nem évi kettő, hanem – áprilisban, júniusban és augusztusban – hét verseny megrendezésére is sor kerülhetett. Ekkortól

3. kép: Versenyter, Dunakeszi-Alag

már komolyabb díjakat is kiírtak, mint a Rákosi-díj, valamint a Nagyalagi Akadályverseny, amelyek – komolyabb pénzüsszeggel járó díjak lévén – egyre több lovas, és természetesen egyre több fogadót is Alagra csábítottak. Ezen változásoknak köszönhetően került Dunakeszire Dreher Jenő, és vele együtt barátja, a Beregsomon született, fiatal Pejacsevich Albert gróf (1875–1941),⁵¹ aki az alagi lovas élet egyik meghatározó szereplője lett. A milleniumi lóversenypálya alagi megnyitóján mutatkozott be, majd ebben az évben az úrlovas *champion* (bajnok) címet is megszerezte.⁵² Amikor Irinyi-pusztáról Alagra költözött, Batthyány gróf idomárja lett, mivel annak addigi térnerének, a német származású

⁵¹ CSOMA, 2009a 13.

⁵² A család egyik tagja, Pejacsevich Péter 1828-ban már a lovaregyleti úrlovasok között szerepelt. CSOMA, 2010a 19.

4. kép: Gróf Pejacsevich Albert

Charles Plannernek egy doppinggyanú miatt bevonták a működési engedélyét, és bár később felmentették, Planner elhagyta Alagot. Pejacsevich Albert az első gentleman-trénerként kiváló szaktudásának köszönhetően a legtekintélyesebb futtatók lovait trenírozta.

Ebben az időszakban angol, amerikai, ausztrál és a Monarchia különböző helyeiről ide szerződött zsoké uralták a magyar lóversenyzést. Ezt látván, gróf Pejacsevich kezdeményezte a Pestvidéki Versenyegylet pályanyitását, amelyre 1912. április 21-én, Megyeren sor is került. E pálya segítségével kaptak versenylehetőséget azok a lovasziúúk, akik a Pejacsevich-iskola tanulóiként Alagon sajátították el a lovaglás művészetét. E fiatalok

közül többen olyan magas szintre vitték a versenylovaglást, hogy a két háború közötti évtizedekben már az összes nagy verseny nyerőjén ma-

5. kép: Gróf Pejacsevich Albert lak

gyar zsoké ült, mint Pretzner Imre, Gutai János, Klimscha Albert, Sajdik Sándor, Schejbal József. Sőt, az 1970-es évekig Európa több országában

lovagoltak sikerrel. Egyetlen angol, Teddy Gill maradt itt hírmondónak a háború kitöréséig. Pejacsevich Albert fia, az 1905-ben született János korán a versenylovak közé került, folytatta apja mesterségét. Kiváló tréner lett, apja 1941-ben bekövetkezett halála után e szakmában dolgozott Alagon.

Érdekes intermezzo lehetett Alag életében az az eset, amikor a Festetics Tasziló herceg és Horthy Miklós kormányzó közötti ellentétet a mindkét főméltóság lovait edző Pejacsevich Albert gróf hathatós közreműködésével éppen az alagi pálya tribünjén sikerült feloldani, amikor Festetics herceg békejobbot nyújtott a kormányzónak, aki ezt elfogadta.⁵³

A két legnevezetesebb ugróverseny, amit Alagon futottak, az 1894-ben alapított Rákosi-díj (gátverseny), és a Nagyalagi Akadályverseny volt. E versenyekre már egy évvel korábban nevezni kellett, sokan küldték el nevezéseiket szerte Európából. E két alagi futam egyenrangú volt a liverpooli és a pardubicei versenyekkel. 1901-ben Anglia legjobb ugrólovasa, a liverpooli akadályversenyt is nyert George Williamson nyerte Alagon Almaviva nevű lovával e kora tavaszi nagyversenyt. A futam többi lovain is neves zsokéék ültek. Csompora Mátyás alagi zsoké ötször nyert ebben a futamban, így ő lett az a hazai lovas, aki megdöntötte az idegenek egyeduralmát. E futamokat hagyományosan minden év tavaszán futották egészen 1942-ig.

A millenniumi versenytér megnyitása

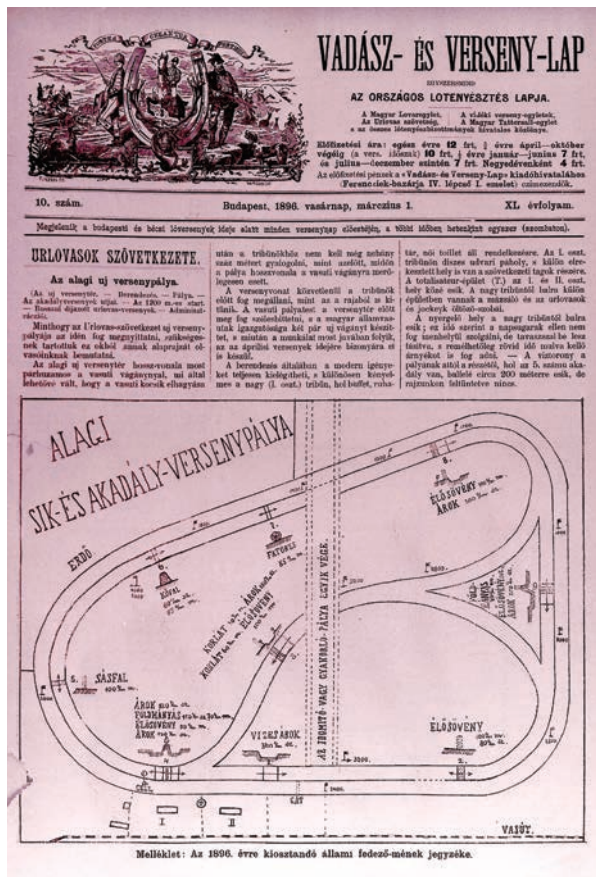
Az Úrlovasok Szövetkezete 1890-ben ajánlatot kapott a Batthyány Elemér gróf vezette Magyar Lovaregylettől arra, hogy az alagi pályát használja, amely felajánlást a Szövetkezet nagy örömmel elfogadott, mivel így állandó helyet nyert. Az alagi lovas élet felfuttatásában jelentős szerepet játszottak, 1894-ben már tizenöt napos volt a versenyprogram, vagyis a szezon minden második hetében sor került valamilyen megméretésre. Ezek során kiderült, hogy az 1891-ben felépített pálya már nem felel meg a követelményeknek, a fokozott igénybevétel korszerűbb terep kiépítését kívánta meg.⁵⁴

Az újkori olimpiák évében, 1896-ban az Úrlovasok Szövetkezete – dr. Magyar László, a lovaregylet vezértitkárának felügyeletével – új pályát épített Alagon: azt a háromszög formájú sík-, gát- és akadálypályát, amelynek egyenese a vasúttal párhuzamos, északon a Kápolna utca határolta, majd az itt álló víztoronytól átlóban a mai reptéri épületegyüttesig, az első pálya nyomvonaláig haladt, onnan pedig a vasút felé fordulva csatlakozott az egyenes pálya utolsó 300 méteréhez.⁵⁵ Az új pálya környezetében kialakították a lóversenyzés szükséges épületeit is, pl. tribünök, mázsaház stb.,

⁵³ TÖRÖK, 1980. 159–160.

⁵⁴ CSOMA, 2009b 13.

⁵⁵ LÉVAI, 2010. 18.

6. kép: Az alagi sík- és akadály-versenypálya (1896)

verseny-tudósító e napra írt, *Úrlovasok* című versével köszöntötte Alagot:

„Ujak a húrok vén hegedőmön,
Tárogatóm ifjodva rivall,
Jártam a tágas alagi mezőkön:
Urlovasokról szóljon a dal!
Urlovasokról, kiket a nyeregbe
Lelkesedés csal, nem a hiu bér;
Akiket izgat gyors paripa röpte
És a jutalmuk pálma, babér.

Áll Alagon már készen a pálya,
Készül a harcra már a lovas,
Nem sok idő s már kap paripára,
Forog az ostor, mélyed a vas.
Árkon, sövényen, gáton, akadályon
Mint a sebes nyíl, átröpül a ló,
Szép lányka, menyecske sóhajtja csodálón,
Hogy a lovassa csókolni való! [...]”⁵⁷

Őszi Kornél lapjában így gratulált mindazoknak, akik a pályaépítésben részt vettek:

⁵⁶ CSOMA, 2009b 13.

⁵⁷ HELTAI, 1896.

„Előre gratulálunk!

*De hogy velünk együtt mindenki gratuláljon és a szerencsétkívánókhöz méltán sorakozzék, mutassuk csak be olvasóinknak az új pályát és a mi kirándulásunkat, a mely a milyen kedves, olyan tanulságos és meggyőző is volt arról, hogy az urlovas sport új korszak előtt áll Magyarországon.*⁵⁸

1896. április 5-én 2 óra 30 perckor a starter (indító) lecsapta zászlóját, ezzel elindultak a futamok. Az 1300 méteres Megnyitó-versenyben – a tulajdonosok nagy érdeklődésének köszönhetően – 21 ló indult. A szépszámú közönség, amelynek nagyobbik része különvonatokkal érkezett Pestről, tombolt, amikor a Pejacevich Albert által meglovagolt *Uzsorás* színeit meglátta a célhoz közeledni.⁵⁹ Jól sikerült a bemutatkozó versenynap, a közönség élvezetes futamokat látott, és a fogadási kedv is nagy volt, az ekkor a versenyeken először megjelenő bukmékerek (lóverseny fogadásokat kötők) nagy forgalmat bonyolítottak le.⁶⁰ A következő években megnőtt az alagi versenynapok száma, 1896-ban 16, 1897-ben és 1898-ban már 21-21, 1899-ben pedig 23 versenynap volt.⁶¹

Alag kiépülése

Alagon először a kilenc munkapálya, valamint az egy versenypálya épült ki, illetve az ezekhez kapcsolódó tizennégy istálló, amelyet – a lovaregylet vezetőségének telivérei mellett – eleinte a nagy arisztokrata családok (Esterházy, Festetics, Wenckheim) lovai töltöttek meg. Az 1890-es évek végétől ugyanakkor egyre több, a gazdasági konjunktúra révén vagyonnossá vált iparos nagypolgár is bekapcsolódott a lóversenysportba, és Alagra hozta lovait (pl. Dreher). Az alagi pálya előkelőségét az is jelzi, hogy 1898-ban Habsburg–Lotharingiai Ottó Ferenc (a későbbi IV. Károly magyar király édesapja) itt versenyeztette lovait. Az évek folyamán sok olyan tulajdonos, aki a tizennégy istállóba már nem fért be, Alag dunakeszi oldalán nyitott saját istállót, vagyis gazdasági komplexumot. Ezen istállók középpontja rendszerint a „kastély” volt, azaz a tréner háza, egy kúriaszerű, vakolt téglapépület. A komplexum területén emellett az istállómester háza állt; az egyéb alkalmazottak (pl. az abrakmester) lakásokban éltek. A tré-

⁵⁸ ŐSZI, 1896.

⁵⁹ SZÁRAZ, 1996. 15.; CSOMA, 2010. 19.

⁶⁰ A bukmékerek (ang. *book maker*) által praktizált fogadási forma Angliából érkezett Magyarországra, és lényege, hogy a bukméker mindig a lovak ellen fogad (a verseny előtt közlést tesz ennek mértékét, ez az *odds*), mivel sokkal több az induló ló, mint amennyi nyerhet. A fogadást természetesen bárki tarthatja (a meghatározott *odds*oknak megfelelően), a vesztes fogadásokból nála maradó összegekből tudja kifizetni a nyert fogadók pénzét. A fogadásokat a bukméker kis könyvben vezette, innen ered szakmája megnevezése. Érdekes, hogy ebben az időszakban bukméker csak feddhetetlen előéletű, vagyis „kifogástalan úriember” lehetett, mivel munkája alapja a becsületes pénzkezelés volt, illetve jelentős kezdőtőkére volt szüksége. CSOMA, 2009b 13.

⁶¹ CSOMA, 2009b 13.

ner kúriája előtt volt egy kör alakú jártató, ahol a lovak reggeli átmozgatása történt, ezt vették körbe azok rendszerint téglából készült, vakolatlan épületek, amelyekben a lovaik bokszai voltak.⁶²

A lóversenypálya és a hozzá kapcsolódó épületek emelése mellett a kis település, Alag is fejlődésnek indult, amelynek motorja a Magyar Lovaregylet volt, a munkálatok túlnyomó többségét pedig az Úrlovasok Szövetkezete végezte.

A versenyekre nagyszámú közönség látogatott ki, akiknek biztonsága garantálása érdekében szükség volt egy helyi csendőrőrs felállítására, mivel az 1892-ben létrehozott dunakeszi csendőrség – a távolság miatt – nem volt képes azonnali beavatkozásra, már pedig a tömegben aranybányát látó zsebtolvajok esetében pont erre lett volna szükség. Eleinte a versenyek idejére 20 csendőrt rendeltek ki Dunakesziről Alagra. A Lovaregylet azonban saját területén ajánlott fel egy, az önálló alagi csendőrőrs székhelyéül szolgáló ingatlan felépítésére alkalmas telket. Az új épület 1895-re készült el. Jelenlegi ismereteink szerint a Dunakeszin addig működő, Hanzel Márton parancsnok vezette csendőrség költözött át Alagra, a mai Verseny utcában található épületbe, amelyet lovaregyleti bérleményként használt. Ettől kezdve egészen 1912-ig Dunakeszi és Alag csendőri feladatait az alagi őrsről látták el, amelynek tevékenységét a Lovaregylet folyamatosan támogatta adományokkal.⁶³ 1896-ban a csendőrőrsöt Mitián Demeter parancsnok vezette.⁶⁴

A nagyszámú és gyakran előkelő közönség fogadására az addigi vasútállomás sem bizonyult megfelelőnek, ezért a lovaregylet új épület emelését határozta el. A Mikszáth Kálmán által szerkesztett *Országos Hírlap* is tudósított az építésről, 1898. június 18-án:

„A magyar király államvasutak igazgatósága elhatározta, hogy a dunakeszi állomást 106.000 forint költséggel teljesen újraépítteti, s az alagi oldalra, a nagytribün közelében helyezi el. Maga Dunakeszi község még 60.000 forintot ad az építkezéshez, mely összesen az utakat és a feljárókat hozzák rendbe. A régi állomás épületét lakásokká alakítják át.”⁶⁵

A lap október 14-én újabb információkat közölt a másnap, 1898. október 15-én átadott új állomásról:

„Az alagi versenyekre legközelebb kiránduló sportközönséget kellemesen fogja meglepni az a hatalmas állomási épület, mely az alagi versenytér közvetlen közelében a vendéglővé átalakított kiállítási erdészeti pavillon alján épült. A kereskedelmi miniszter a nagy vasúti kölcsön első részletéből építtette a vácsi osztálymérnökség felügyelete alatt az új állomást, mely a szakértők szerint a máv legmodernebbül berende-

⁶² CSOMA, 2009d 15.

⁶³ LŐRINCZ, 2014. 4.

⁶⁴ CSOMA, 2009c 13.

⁶⁵ CSOMA, 2009c 13.

zett állomása. Az új épület egy kilométer távolban van Dunakesztől, mely hatvanezer forintot az utakat hozta rendbe, hogy az állomás könnyen hozzáférhetővé legyen. Az állomás, mely Dunakesz-Alag nevet kapta, most készült el teljesen s megnyitása e hónap 15-én megy végbe.”⁶⁶

Az egyre komfortosabbá váló Alagon felépült a lovaregyleti szálloda, amely a helyiek és az alagi versenyekre érkezők kedvenc találkahelye lett. Az 1898. március 1-jei *Kincsem Közlöny* is tudósít róla.⁶⁷ E szálloda lett az a közösségi hely, amelyet csak Pavilonként emlegettek. Régebben a Pavilont a 2007-ben lebontott kőépülettel azonosította a helytörténetírás, mára azonban kiderült, hogy az 1898-ban felállított épület azonos volt a budapesti millenniumi kiállításra emelt erdészeti pavilonnal, amely a Kápolna utca–Verseny utca sarkán közvetlenül a pálya mellett lévő dombon állt. Egy alagi képeslap, amely a Dunakeszin működő Lóvi Izidor kiadásában jelent meg, ábrázolja ezt az épületet. Az *1896-os Ezredéves kiállítás Architektúrája* című kiadványában ezen épületről részletes leírást kapunk, sőt, a fotóját is közli e mű.⁶⁸ Az 1897-es *Magyar Lovaregyleti Évkönyv* tartalmazza a hírt:

„Az Alagon mindinkább gyarapodó training-versenyüzemből kifolyólag ott úgy hivatássszerűleg mind sűrűbben megforduló egyének, mint istállótulajdonosok és úrlovasok megfelelő elhelyeztetése czéljából, a milleniumi kiállítási erdészeti pavilonnak az egyletre nézve előnyös feltételek mellett való megszerzése s Alagon szálloda és vendéglőként való felállítása határozottat el. A szálloda felszereléséhez szükséges összeg augusztus 25-én megszavaztatott.”⁶⁹

A millenniumi kiállítás bezárása után a fából épült erdészeti pavilont lebontották, majd itt felállították. A Szentés Rezső tulajdonában lévő étterem a pálya vendégeit szolgálta ki egészen 1904-ig. Ekkor – Batthyány Elemér akaratának megfelelően – ettől nem messze, a vasútállomással szemben építették fel azt az angol fogadók stílusát követő épületet, amelyik átvette az erdészeti pavilon szerepét. Az egyik érv az volt az épület áthelyezésére, hogy az akkor még alacsony fenyőerdő fái között az erdészeti pavilon tetejéről be lehetett látni a pályára, így a reggeli galoppok eredményét kileshették a *tautok*, akik a bukmékerek számára nagy segítséget adtak az esélyek pontosabb meghatározására. Ezt unta meg Batthyány, amikor elrendelte az épület áthelyezését.⁷⁰

Az új szálloda (Lovar Egyleti Szálloda) a Magyar Lovaregylet tulajdonában volt, és az alagi versenyekre kilátogatók fontos helye lett. Éttermében mindig ültek versenyrajongók, a távolabbról érkezők szállást is

⁶⁶ CSOMA, 2009c 13.

⁶⁷ SZÁRAZ, 1996. 20.

⁶⁸ LÉVAI, 2012. 2.

⁶⁹ Idézi LÉVAI, 2012. 2.

⁷⁰ CSOMA, 2009c 13.

7. kép: A lovaregyleti pavilon

kaphattak. A szezon idején zsokék, trénerek és szakújságírók is látogattak, de az istállótulajdonosok is rendszeresen betértek. Itt találkoztak a bálók vendégei, itt ünnepelték a derbik győzteseit, de az alagi csikóárverésre érkezők is itt szállhattak meg. Krúdy Gyula, Heltai Jenő, Szép Ernő és még sok más író és művészember, akik rajongtak a turfért, alagi látogatásuk alkalmával szívesen voltak a Pavilon vendégei. Az itt szerzett benyomásaikat később felhasználták műveikben.⁷¹ A második világháborúig a Pavilon az alagiak közkedvelt találkozóhelye volt, ezután tovább működött, de elvesztette varázsát. Némileg leromlott, majd megszűnt mint vendéglátóhely, végül 2006 márciusában lebontották.⁷²

Amikor 1906-ban a lovaregylet versenyeit Alagon rendezte, a tréningpályák kiépítése gyors ütemben folytatódott. Ekkor épült az Alagot híressé tevő Téli pálya. Legfőbb értéke a homok, ami kevés vizet tartalmaz, ezért télen sem fagy keményre, ez lehetőséget ad a lovak téli tréningezésére is. A pálya elhanyagoltnak tűnik, mert a pusztai területen a karbantartott futópályák azt a látszatot keltik, mintha gondozatlanok lennének, de az érzékeny idegzetű telivéreknél ez nyugalmas áraszt, szabadon vágázhatnak a homokon. Nincsenek műtárgyak, fehér korlátok, célkarikák, amelyek a versenyzésre emlékeztetnek. A pálya Fót felé vezető részein kanyargós vonalvezetésű, majd visszafordulva, enyhén emelkedő egyenes szakasz következik, amely a lovak felkészítésének kiválóan megfelel. E pálya az angol newmarketi tréningpályák utolsó ezer méterének felfelé emelkedő vonalvezetésére hasonlít. A Téli pálya előnye az, hogy korán, azaz akár télen is elkezdhetik a lovakkal a felkészítő

⁷¹ CSOMA, 2009c 13.

⁷² Helyére társasházat építettek, amelyen emléktábla őrzi a múltat: „1898–2007. Itt állt a Magyar Lovaregylet szállodája, a Pavilon. A Pavilon lakóház 2008-ban épült.”

munkát, azokra a tavaszi európai versenyekre, amelyekre a fagy miatt más pályákon lehetőség nincs. A Téli pálya a mai napig a versenylovak felkészítésének speciális helye immáron több mint egy évszázada.

Közben a tatai tréningtelep elnéptelenedett, igen sok ott dolgozó angol tréner, zsoké, lovasz átköltözött az épülő Alagra. A lovaregyleti elnök, Batthyány, akinek eredményes versenyistállója volt, Alagra hozta lovait, és itt Peter Price-ra, majd később Charles Planner gondjaira bízta. A Monarchia derbijét 1892-ben Gagával, 1893-ban pedig Gourmand nevű lovával megnyerte. A Monarchia neves futtatói, látva e sikereket, maguk is Alagra hozták versenylovaikat, így Gustav von Springer báró (1842–1920), vagy Alphonse James de Rothschild báró (1827–1905). A világ különböző helyeiről ide érkezők, akik sokan a családjukkal jöttek, vagy itt alapítottak családot, a Csomádi utca–Mihály utca–Fóti út határolta északi területen kialakított newmarketi stílusú villanegyedben laktak. Közel a vasútállomáshoz, arra merőlegesen a tréningközpont bejáratáig építették fel azt az egyforma házakból álló csoportot, a Lovásztelepet, amely a lovaszok lakóházaiként szolgált.

Érdekes színfoltja volt az alagi lovas életnek a falkavadász sport, amely szintén Angliából indult világhódító útjára. Lóháton kopókkal szarvast, rókát, nyulat hajtanak egy arra kijelölt természetes térben. Az úrlovas sport kedvelői, az arisztokraták szívesen hódoltak e tevékenységnek. Magyarországra a falkavadászatot is Széchenyi István hozta, az első falkavadász egyesület, 1824-ben is az ő kezdeményezésére jött létre, majd 1830-ban gróf Károlyi István (1787–1881) fóti birtokán is létesült falkavadász központ.⁷³ Színvonalas falkavadász napokat rendeztek jól kikapcsolt lovakkal. Az 1913-ban megalakult Alagi Falkavadász Társaság a Gödöllő–Fót–Megyer vonalon rendezte hajtásait, amelyeken a király és a királyné is többször részt vett. A kopók a fóti Károlyi-birtokon álltak, amelynek tulajdonosa, gróf Károlyi Mihály lett a Társaság elnöke.⁷⁴ 1939-ben még voltak rendezvények Fót–Palota–Mogyoród területén. Gróf Batthyány Elemér részese volt azoknak a falkavadászatoknak, amelyeket a gödöllői kastélyból Palota felé indulva rendeztek az 1800-as évek utolsó évtizedeiben. Amikor a falka visszafelé indult a gödöllői kastély irányába, Erzsébet királyné nemegyszer feltartotta lovát és a lovaregyleti elnökkel, gróf Batthyány Elemérrel felszaladtak a Téli pálya puha homokján. A kiváló lovas hírében álló Erzsébet kedvelte a sebes vágót, nemkülönben Batthyány.

1910. február 28-án a dunakeszi testületi ülésen úgy határoztak, hogy engedélyezik Alag elválását Dunakeszitől. Május 18-án az új település nevét határozták meg, e dátumot tartjuk Alag megalakulása időpontjának. Július 27-én került sor az alagi képviselő-testület első gyűlésére, amelyen Molnár Gyulát választották a község bírójának (1910–1939), és Hajnal Jenőt a jegyzőjének (1910–1932). Az önállóvá vált Alag rohamo-

⁷³ MÜHLBACHERNÉ SZÁHLENDER, 2010. 8.

⁷⁴ MÜHLBACHERNÉ SZÁHLENDER, 2010. 8.

san fejlődött, és a lóversenyzés a legvirágzóbb évtizedeit élte egészen a második világháborúig. Hamarosan megépült a községháza, hogy az önálló település képviselő-testületének legyen állandó ülés helye. Amíg el nem készült az épület, Pretzner Imre zsolnai Batthyány utcai villájában üléseztek. Az 1910 novemberében, dr. Osváth Alberttől és nejétől 17.830 koronáért megvásárolt Szent Imre tér melletti telken a községháza mellett a jegyző lakását, illetve az új iskolát is fel kívánták építeni. Az épülettervek közül Goldberg Simonét fogadta el a testület 1911. április 5-ei ülésén, az új iskolát és községházát 1912-ben adták át. Az önállóvá vált község 1910 őszén Szabó József pestújhelyi lakos 333 négyszögöles telkét is megvásárolta, ahol szeméthyűjtő telepet és dögkutató létesített. Az egyre gyarapodó számú lakosság ellátására községi piac létesítése is szükségessé vált, amely először 1911. június 3-án nyitotta meg kapuit a Fóti úton, a Batthyány utca sarkán, nem messze a vasútállomástól. A piac megnyitása további fejlesztéseket indukált: 1911 novemberében községi hússzék és vágóhid is üzemelni kezdett Alagon, amely mellett – akárcsak Dunakeszin – községi jégvermet működtettek. Hamarosan italmérés, szatócsholt és cipésműhely is létesült.⁷⁵ A piac mellett, a település gazdasági életének központi szereplője volt a Keresztény Szövetkezetek Központi Fióközlete, a „Szövi”, amely a Fóti út és a Kossuth Lajos utca sarkán helyezkedett el. Az 1890-es években épül ház Hädl Fülöp tulajdonában állt, akinek fűszer- és csemegeüzlete itt működött, ugyanakkor cukrászda is működött benne.⁷⁶ 1911-ben a Fóti út 2. sz. alatt, Szlatónyi Béla igazgatása alatt létrejött az Alagi Takarékszövetkezet, a község első pénz- és hitelintézete, amely elsősorban a lóversenysporthoz kapcsolódó pénzügyi tranzakciókra szakosodott, így legnagyobb betétesei a Magyar Lovaregylet és az Úrlovasok Szövetkezete voltak, valamint Alag község.⁷⁷

Az alagi mindennapokat nemcsak a lovaregylet vezetői, tagjai, a trénerek és zsolnai alakították, de feleségeiknek és más nőrokonainak is fontos szerep jutott. Így például Pejacsevich Albert második feleségének, aki oroszlanrészt vállalt férje mellett Alag felvirágoztatásában. A Hadi-segélyező Bizottságban, az Amerikai Gyermekegélyező Akcióban, az Alagi Női Jótékonyági Egyesület keretén belül fáradozott az alagi közélet jobbításán. A *Sportélet* 1917. január 13-ai számában minderről így írt:

„Az alagi női jótékonyági egyesület, amely gr. Pejacsevich Albertné védnöksége alatt áll, s mely nemes céljai közt főleg a lovászsportot hadi árváit gyámolítja, az év közben ismételtén gyakorolt jótékonyágát karácsonyi felruházással tetőzte be. Az évközben istállótulajdonosaink, trainereink és jockeyink által a nemes célra juttatott adományokból az egyesület 32 lovászgyermeket és 12 olyant, kik az alagi lovaregyleti dominium személyzetéhez tartoznak, ruházott fel tötőtől talpig téli köntösbe, s az alagi lovászsportot közel 200 tagját vendégelte meg a szent estén. A nemes szívű

⁷⁵ CSOMA, 2009e 15.

⁷⁶ HALÁSZ, 2010. 5.; CSOMA, 2009e 15.

⁷⁷ CSOMA, 2009e 15.

grófnó s segítőársai: az alagi intelligencia hölgytagjai ezidén is folytatni fogják áldásos működésüket s remélni lehet, hogy azok a jótékony adományok, melyeket a sporthoz tartozók a mult évben a nemes czél oltárára juttattak, ezidén sem fognak elmaradni. Megörökítésre érdemesnek tartjuk, hogy tavaaly istállótulajdonosaink közül gr. Zichy Béla, gr. Sigray Antal, gr. Pejacsevich Albert, Dreher Antal, Őszi Kornél, Verebély Dezső, trainereink közül Beeson János, Szigeti Nándor, jockeyink közül Pretzner Imre, Csiszár Lajos, Smutny Ferencz, Tausz Viktor s mások juttattak neves összegeket egy-egy nagy győzelmük után.”⁷⁸

Másutt ezt olvashatjuk: „Ugyanakkor gróf Pejacsevich Albertné által az alagi nős lovaszok gyermekei részére rendezett karácsonyi ünnepélyre 600 P engedélyeztetett.”⁷⁹

Az önállóvá vált Alagon pezsgő élet folyt. A sport magas színvonalra emelkedett. A villanegyedek házai a newmarketi hagyományos építézet jegyeit hordozták, és az itt lakó *sportsmanek* rájuk jellemző stílusban éltek napjaikat. Voltak, akik megtanultak magyarul, és voltak, akik a helyiek számára igen érdekesen ejtették a magyar szót. Voltak, akik családot alapítottak, de sokan hazamentek az első világháború után. Egy közkedvelt, magyarrá vált hölgy volt Mary Reeves, aki az egyik legeredményesebb alagi trénerhez, Mravik Pálhoz ment feleségül és lett sok alagi gyerek első angoltanárnője. A Lovaregylet tevékenységének köszönhetően tehát számos angol telepedett le Alagon, ahol valóságos kolóniájuk jött létre. Közöttük olyan családokkal, mint a Reeves vagy a Hesp.

Angol kolónia Alagon

Alagi tréningtelep jelentőségére az 1892-ben ide költöző Peter Price hívta fel a figyelmet azáltal, hogy idomított lovaival hamarosan kétszer megnyerte az Osztrák Derbyt. Őt követte John Reeves 1895-ben, majd Thomas Ball 1897-ben, és mások. Az alagi angol kolónia megalapítója John Reeves (1846–1930), az ő égisze alatt fejlődött Alag a magyarországi lóversenyzés központjává. John Reeves nagyapja, és apja is lovakkal foglalkozott, ő maga 12 évesen, zsekéként Ascotban nyerte meg élete első versenyét. Tekintettel arra, hogy kis testsúlyát a kamaszkort követően elvesztette, zsekéként nem tudott továbbdolgozni, és lóidomári karrierbe fogott. 1867-ben került az Osztrák–Magyar Monarchia területére, ahol Johann (II.) Liechtenstein herceg (1840–1929) trénereként tevékenykedett. Ezen állásának köszönhetően a korabeli Monarchia legmagasabb köreibe volt bejáratos, I. Ferenc József császárt és nejét, Erzsébetet többször kísérte el lovas vadászataira. 1881-ben került Hugo Henckel von Donnersmarck grófhhoz (1811–1890), Oroszvárra, ahol Reeves 1886-ig tartó pályafutása során számos sikert könyvelhetett el. 1885-től Apponyi Albert gróf lovait is idomította. Oroszvár nem biztosított megfelelő körülményeket a lovak felkészítéséhez, ezért John

⁷⁸ *Sportélet*, 1917. január 13.

⁷⁹ *Kivonat*, 1940. XXVI.

Reeves 1887-ben hamarosan Salmhof bei Marcheggbe költözött, és számos főúr lovait trenírozta, majd 1895-ben Alagra érkezett. Családja is követte a neves idomárt, fiával, Herberttel (1869–1936) hozta ide az ausztriai Oberweidenből Rothschild báró lovait. Öccse, Alex apjuk nyomdokaiba léptett, Reeves lányai közül Huberta Alagon maradt, amelynek társadalmi és sportéletében központi szerepet játszott. Alagi lakhelyét (ma a telepvezetői iroda) angol módon rendezte be, és kertjét is ennek megfelelően alakíttatta ki. Az ekkorra már jómódú Reeves hatalmas szakkönyvtárral, értékes festményekkel, régi családi képekkel rendelkezett, és szívesen rendezett nagyobb fogadásokat, estélyeket. Reeves megbecsültségét jól jelzi, hogy 1905-ben legidősebb lánya, Jenny esküvőjén gróf Batthyány Elemér, gróf Szapáry Iván, gróf Pejacsevich János (nejével és Albert fiával együtt), valamint Magyar László, a Lovaregylet vezértitkára is részt vett. A násznagyok a kor nagy futtatói, báró Üchtritz Zsigmond (1846–1925) és Lossonczy Gyula voltak. A szertartást a dunakeszi plébános, Révész István celebrálta. Az is nagyra becsültségét jelzi, hogy 1917-ben – bár Reeves egy „ellenséges nemzet szülötte” volt – a Lovaregylet igazgatósága megünnepelte a tréner 50 éves magyarországi működését, ahol a hazai lovassport apraja és nagyja is megjelent. John Reeves Bécsben halt meg, 1930-ban, hamvai azonban Alagra kerültek. Idősebbik fia, Herbert, illetve annak lányai, Connie és Mary szintén Alagon éltek.⁸⁰

A másik neves alagi angol família, a Hesp család tagjai közül Robert Hesp (1825–1887) 1846-ban érkezett a kismartoni Esterházy-kúriába, ahol falkamesterként, vadászlovak felkészítésével foglalkozott. Később Kisbéren, a Batthyány család szolgálatába szegődött, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt, illetve után is náluk szolgált. Az emigrációból 1851-ben tért vissza, előbb Csákón, majd Fóton, a Károlyiak birtokán ismét falkavadászattal foglalkozott. 1868-ban, Csikváron kezdett lovakat idomítani, és hamarosan kizárólag versenylovak tréningezésével foglalkozott. A hagyományos angol módszerek helyett a lovak egyedi tulajdonságait vette figyelembe, így válhatott a világhírű Kin-csem trénerévé is. Angol nőt vett feleségül: 1861-ben, Birminghamben Maria Reynoldsszal kötött házasságot. Frigyükből öt fiú és négy leánygyermek született. Közülük Ede Róbert (1863–1922) 1903-ben helyezte át Alagra gödi lóidomító telepét. (Mind az öt fiú a lósportban dolgozott.) A család az idők során elmagyarosodott, majd 1914-ben magyar állampolgárságért folyamodott. Ede Róbert angol nőt, Emma Bensont (1866–1937) vette feleségül, fiúk, Hesp József (1885–1945) szintén tréner lett.⁸¹

A két nagynevű család mellett Alagon élt és dolgozott Henry Huxtable (1849–1903), aki 15 évesen kezdte hazájában pályafutását, majd 1888-ban Németországba, egy év múlva pedig Magyarországra szer-

⁸⁰ HESP, 2011a 10–12.

⁸¹ HESP, 2010. 2–3.

zódott. Győzelmei és jó természete a közönség kedvencévé tette, majd Batthyány Elemér gróf az alagi istálló trénerének szerződtette. Két fiát is lovasnak nevelte, egyik lánya, Emily May angol zsoké felesége lett. Fiútestvérei halálát követően a mai Fóti úton található Huxtable-villát ő örökölte, és ott is lakott.⁸² Henry Huxtable egyik fia, Harry H. Huxtable (1877–1916) Newmarketben született, és Angliában is tanult, ahol megnyert néhány versenyt. 1898-ban érkezett apjához vissza, Magyarországra, és szintén Alagon dolgozott, ahol az akadályversenyeken zsokéként szép sikereket ért el. Életének utolsó éveiben sokat betegeskedett, teljesen visszavonult. Alagon halt meg, és itt is temették el 1916-ban.⁸³

Thomas Ball 1897-ben került az alagi istállóba trénerként, feleségét Magyarországon temette el, 1901-ben. Ezután is itt maradt, és hatalmas sikereket ért el, leghíresebb lova, Rascal háromszor nyerte meg a Királydíjat. Az első világháború kitörését követően magyar állampolgár lett, a békekötés után visszavonultan élt, majd visszautazott Angliába.⁸⁴

Edward Geoghegan (1866–1905) Írországból született, és 1888-ban érkezett Alagra, akadályzsokéként. Ő volt az 1890-es évek egyik legeredményesebb zsokéja, akinek háromszor is sikerült megnyerni a Monarchia legnehezebb akadályversenyét, a pardubicei Nagy Akadályt. Sikerült győznie a legnagyobb osztrák akadályfutamban, a *Große Wiener Sommer-Steepchase*-ben is. 1897-ben 89 lovaglásból 21 győzelemmel „ugróchampion” (ugrató bajnok) lett. Két súlyos bukást követően, 1900-ban, az Úrlovasok Szövetkezetének idomárjaként Alagon helyezkedett el, ahol – különösen a katonatisztek lovaival – szép sikereket ért el. Itt halt meg 39 évesen, a kor népbetegségében, tüdőbajban. Edward Geoghegan halálát követen öccse, William vette át az istállóját, aki világháború kitörésekor – akárcsak Thomas Ball – magyar állampolgár lett, és bevonult. 1918 után, Alag közelében még egy ideig magánidomárként működött, majd hamarosan Ausztriába költözött, ahol szép sikereket ért el.⁸⁵

Henry Barker (1862–1909) egy newmarketi ügyvéd fia, 11 éves korában már lovagolt versenyen, ahol nyert. Az 1880-as években, Angliában már keresett lovasnak számított, és Archibald Primerose, Rosebery lordjának (későbbi 5. earljének, illetve Anglia 1894–1895 közötti miniszterelnökének) zsokéja lett. Amikor Rosebery lord eljegyezte Hannah de Rothschildot (akit később el is vett), felajánlotta Barkernek, ha feleségül veszi kínossá vált barátnőjét, az 50.000 font hozományt kap, de mindkettejüknek örökre el kell hagyni Angliát. Barker elfogadta az ajánlatot, és a házasságkötés után Németországba szerződött. A badenbadeni versenyen azonban egy akadályban elbukott, két gerinccsigolyáját eltörte. Szerencséjére felépült a súlyos sérülésből, és újabb megbízást is

⁸² HESP, 2011b 4.

⁸³ HESP, 2011c 4.

⁸⁴ HESP, 2011a 4.

⁸⁵ HESP, 2011a 4–5.

kapott: Rudolf Wiener-Welten (1919-ig Rudolf Freiherr Wiener von Welten, 1864–1938), aki lovakat tenyésztett Magyarországon, Ausztriába szerződött. További számtalan bukást, sérülést követően, búcsút kellett mondania a versenyzésnek, és előbb Tatára, majd Alagra szerződött trénernek, utóbbi helyen John Reeves keze alatt dolgozott, segédtrénerként. Itt élt egészen 1909-ben bekövetkezett haláláig.⁸⁶

Hitch György (1868–1954), pontosabban George Hitch az angliai Mildenhallban született, és 1892-ben érkezett az Osztrák–Magyar Monarchiába, ahol az ausztriai Oberweidenben abrakmesterként helyezkedett el. Az 1900-as évek elejétől már Tatán dolgozott Heath idomár mellett, akinek 1912-ben bekövetkező halálakor átvette az istállóját. 1915 márciusában letette a magyar állampolgársági esküt, majd 1919-ben kiköltözött Alagra. Az 1920-as években érkezett pályafutásának csúcsára, és sikerei a határon túl is ismertté tették a nevét. Többször hívták Olaszországba, de Alagon maradt, és itt is hunyt el.⁸⁷ George Hitch idősebbik fia, Willy (1902–1920) lovászfíúként kezdte pályafutását, édesapja keze alatt. Nem tudjuk, milyen sikereket érhetett volna el, mert 18 évesen agyhártyagyulladásban meghalt, Alagon temették el. George Hitch kisebbik fiát, Hitch Róbertet (1906–1983) trénernek szánta, és ennek megfelelően oktatta, a fiú folyamatosan átvette visszavonuló édesapja istállóját, amelyet sikeresen vezetett. A háborút követően – mondvacsinált politikai okokból – eltávolították a szakmából, csak adminisztrátori megbízást kapott, majd 1955-ben visszatért, és haláláig lovakkal foglalkozott.⁸⁸

John Beeson édesapját, id. John Beesont még Esterházy Miklós gróf (1839–1897) hívta Angliából Tatára, az 1860-as évek közepén, ahol rábízta lovai felkészítését. Az ifjabb John (1859–1933) már Tatán született, magyar iskolába járt. A korszak egyik legeredményesebb idomárja, Henry Milne mellett tanulta a szakmát, akinek oldalán segédtréner, majd idomár lett, és végül Milne egyik lányát vette el feleségül. Égészen 1919-ig Tatán élt, majd Ausztriába költözött. Végül 1932-ben megbízást kapott a Magyar Lovaregylettől: Alagon alkalmazták lovászfelügyelőnek, itt halt meg 1933-ban. Fia, János abrakmesterként dolgozott Alagon, majd külföldre távozott (ahol idomárkodott), hazatértét követően tisztviselőként dolgozott.⁸⁹

William Peasnall (1857–1920), a kétszeres champion zsoké, amikor versenyzői pályafutását befejezte, Dreher Antalnál (1810–1863) lett abrakmester, Remeteségen. Amikor Dreher lovai Tatáról Alagra kerültek, Peasnall is itt telepedett le, Robert Hesp egyik lányát, Franciskát vette nőül. Peasnall haláláig Dreher alkalmazottja maradt. Patrick Larassey (1842–1911) pályafutása Hesp Róbertnél kezdődött, lovasként, majd annak fiánál, Edénél lett abrakmester. Larassey lányát William Hesp vette

⁸⁶ HESP, 2011a 5.

⁸⁷ HESP, 2011a 5.

⁸⁸ HESP, 2011b 4–5.

⁸⁹ HESP, 2011b 4.

feleségül. Rövid ideig idomárkodott is, de Krausz Lajos futtató – a sikeres szezon ellenére – megtagadta járandóságát, így kénytelen volt jogos pénzéért bírósághoz fordulni. Ezután visszatért Hesp Edéhez abrakmesternek. Bolton Ferenc (Frank, Francis) Szemere Miklósnál volt eleinte abrakmester, majd sikeres tréner. Szemere Miklós azonban – a még jobb eredmények reményében – istállóját az amerikai tanulmányútról hazatért unokaöcsre, Szemere Kálmánra bízta, így Bolton abrakmester lett, csikókkal foglalkozott, majd a két háború között vidéki versenyekre készítette fel lovakat.⁹⁰

1. táblázat: Az Alagon idomított legsikeresebb lovak (1891–1910)

év	ló neve	nyert verseny	tréner	zsoké	tulajdonos
1892	Gaga	Osztrák Derby	Peter Price	George Sopp	gr. Batthyány Elemér, Keczer Miklós
1893	Gourmand	Osztrák Derby	Peter Price	Fred Barrett	gr. Batthyány Elemér, Keczer Milós
1898	Áruló	Osztrák Derby	John Reeves	Robert Adams	br. Hermann Königswarder
1899	Pardon	Osztrák Derby	John Reeves	Robert Adams	br. Hermann Königswarder
1905	Patience	Osztrák Derby Német Derby	Charles Planner	Robert Huxtable	gr. Festetics Tasziló
1907	Styrian	Osztrák Derby	Thomas Ball	Janek Géza	gr. Wenckheim Dénes
1910–12	Rascal	Király-díj (3)	Thomas Ball	Carlslake Janek G.	gr. Teleky László
1910	Rascal	Osztrák Derby	Thomas Ball	Janek Géza	gr. Teleky László

Alag színes világához nemcsak az angolok, de más nációk is hozzátartoztak. Az amerikai, indián származású Jim Morgan 1900. évi, magyarországi megjelenéséről a *Starttól a célig* című könyvben, Krúdy Gyula, a kiváló író és szenvedélyes lóverseny-látogató írt.⁹¹ Jim Morgan földijére, a fekete Winkfieldre, akit a herceg Hohenlohe–Oeringen istálló alkalmazott, szintén rácsodálkoztak az alagiak, amikor a közéletben találkoztak velük. Érdekes figurák voltak ezek a pöttömnyi izomemberek, akiknek a szerződésük szerint könnyűnek kellett lenni, amit csak a folytonos koplalással tudtak elérni. Janek Géza, a legkiválóbb magyar zsoké még *pace-maker* (iramdiktáló) is fogadott maga mellé, és beöltözve rőtta az alagi utcákat.

⁹⁰ HESP, 2011b 5.

⁹¹ KRÚDY-PÁLMAI, 1922. 117.

Irodalmárok, művészek, tudósok Alagról

A 19–20. század fordulója tájékán az Alagon járt írók, költők a versenyeken szerzett intuícióikat műveikben később felhasználták. A legendás múlt, amit már lassan-lassan elfeledünk, híres versenylovak, virtuóz zso-kék, küzdelmes versenyek, a társadalmi élet prominens személyiségei, no meg a művészvilág kiválóságai tették oly izgalmassá a békeidők szép napjait Alagon. Újságírók, festők, költők, színészek éltek és jártak a köz-ségben, és itt szerzett élményeik gyakran tükröződnek vissza alkotása-ikban.

Az alagi versenynapokon már a Nyugati pályaudvaron (ahol a pálya-belépőt is meg lehetett váltani) óriási tömeg tolongott. Kinn a pályán hal-talmas embersereg izgulta végig a futamokat, majd utána a Pavilonban az utolsó vonat indulásáig vagy sokszor reggelig beszélgettek a verse-nyekről. Az itt éjszakázó társaságban a „toll bajnokai” erősen képvisel-tették magukat, akik nemcsak a kávéházi asztalok körül, hanem a turfon, a zöld gyepen, Pesten, Megyeren vagy Alagon is szinte mindig ott voltak.

A leghíresebb tollforgatók közé sorolhatjuk Heltai Jenőt, aki már fia-talon nagy rajongója volt e sportnak. Akárcsak a Nyugat asztaltársasá-gához tartozó Szép Ernő (1884–1953), aki rendszerint maga is kijárt a pályára, mert nagyon szerette a lovakat. Több versének élményanyagát az alagi délutánokon szerezte. Vidor Marcell (1876–1945) költő egy egész kötetét (1943. Galopp) töltötte meg az alagi lóversenyekhez kapcsolódó írásaival. Egykor Alagon élt, és 1934. október 31-ei halálát követően itt is nyugszik Szerémi Zoltán, a Vígszínház neves művésze is, aki élete utolsó éveiben az alagi tréneről, Mravik Páltól vett villában lakott.⁹²

Az alagi lóversenysporthoz kapcsolódó művészvilág egyik kiemelkedő alakja volt az 1894. január 31-én született, németújfalui Konrád Ignác, aki fiatal éveiben állatkerti állatok megfestésével foglalkozott, majd később Alagra ment, hogy a versenylovakat mozgásukban tanulmányozza, és rajzolja meg. Lóportré-készítői karrierje akkor kezdődött, amikor az ismert versenyló-tulajdonos, Geist Gáspárné megbízta lovának megfes-tésével, és a kész művet nagy elragadtatással fogadta, illetve arra ösztö-nözte Konrádot, hogy további képeket fessen. A festő harcolt az első világháborúban, majd a hadifogságból hazatérve Alagra ment, és ott tovább folytatta művészetét. A hadifogságban szerzett betegségei alagi éveiben is hátráltatták munkájában, hallása szinte teljesen megszűnt, családjával szűkös körülmények között élt Tisza utcai házában. Ekkor a Magyar Lovaregylet a festő segítségére sietett, őt és családját támogatta, sőt, a házába egy olyan műtermet építettek számára, amelybe a meg-festendő lovakat is be tudta vinni. Híres képe, a *Reggeli munka Alagon*, a budapesti Múcsarnokban kiállítva nagy sikert aratott. E képnek három változatát festette meg, amelyek közül az egyik a Horthy család két tagja, a kormányzó és Horthy Jenő, az alagi tréner is látható. A képet há-

⁹² SZÁRAZ, 2010. 2–3.; SZERÉMI, 1929. 217.

lából a nehéz időkben való támogatásért a lovaregyletnek ajándékozta. Munkásságára hamar felfigyeltek: az 1922-ben Budapesten járt amerikai üzletember, Ralph Beaver Strassburger megbízásából Franciaországba ment, majd onnan amerikai felkérésnek is eleget tett. Később a washingtoni lóversenypálya elnökének John D. Schapirónak is megfestette versenylovát. A kép annyira jól sikerült, hogy Schapiro a kor legnagyobb lóportré-festőnek nevezte Konrádot, és meghívta az Egyesült Államokba, ahová többször is elutazott.⁹³

8. kép: Konrád Ignác: Reggeli munka Alagon

Konrádnak alagi tanítványa volt Engel Károly, aki fiatalon a mester mellett tanulta meg a lóportréfestészet fortélyait, a 30-as években több kitűnő versenylóról készített portrét, majd Németországba ment, ahol elismert lófestő volt. Idősebb korában Alagon festett Neogrády Antal (1861–1942) festőművész, aki az alagi villanegyed egyik Batthyány utcai házába költözött. Festményein visszatükröződik a lósport világa. Sírja a Fóti úti alagi temetőben van.

Az egyre jobban fejlődő Alagról, Herrmann Antal (1851–1926), a kiváló néprajztudós, aki az 1910-es években Vácon élt, 1912-ben közölt írást az egyik helyi lapban.⁹⁴ Zolnay László (1916–1985) régész egyetemista éveiben több nyarat töltött Alagon rokonoknál és ismerősöknél. 1986-ban, *Hírünk és hamvunk* címmel megjelent kötetében élvezetesen eleveníti fel alagi élményeit.⁹⁵

⁹³ KONRÁD, 1991. oldalszám nélkül; KONRÁD, 2010. 11–12. 1994-ben, Konrád Ignác halálának 100 éves évfordulóján Alagon képeiből kiállítást rendeztek.

⁹⁴ HERMANN, 1912. 77. A cikk újraközlése: HÁLA, 2010. 14–15.

⁹⁵ ZOLNAY, 1986. 127–129.